

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันดาคา ได้เขียนบทความเรื่อง สตรีในวรรณคดีสันสกฤตไว้ในหนังสือวารสารคุรุปริทัศน์ กล่าวถึงความสำคัญของสตรีในวรรณคดีและความสัมพันธ์ของวรรณคดีอื่นเกี่ยวกับวรรณคดีไทย บทความนี้เป็นบทความวิจัย ซึ่งรองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันดาคา ได้เสนอต่อที่ประชุมชมไปเชื่อม เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ ความตอนหนึ่งว่า

สตรีมีบทบาทสำคัญในวรรณคดีของทุกชาติทุกภาษา จะในฐานะนางเอก นางรอง หรือตัวประกอบอื่นใดก็ตามที่ วรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยโบราณนับตั้งแต่ยุคสุโขทัยลงมา ก็ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีอื่นเป็นอันมาก มีวรรณคดีสันสกฤต วรรณคดีบาลี และวรรณคดีทมิฬ เป็นต้น ในบรรดาวรรณคดีที่กล่าวนี้ต้องนับว่าวรรณคดีสันสกฤตเป็นแม่บทใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมาก...มหากาพย์เป็นวรรณคดีสันสกฤตยุคมหากาพย์ที่มีคุณค่ายิ่ง และยังมีเรื่องแทรกหรืออุปมาอุปไมย (อุปมาอุปไมย) ฎีติเคนแทรกอยู่อีกหลายเรื่อง นางในวรรณคดีมหากาพย์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและมีอ้างอิงในวรรณคดีไทยก็มีตัวอย่าง เช่น นางกฤษณา นางกุนตี นางศกุนตลา นางทมยันตี และนางสาวตรี เป็นต้น

๑ ศักดิ์ศรี แยมันดาคา, "สตรีในวรรณคดีสันสกฤต." วารสารคุรุปริทัศน์ ๒

(สิงหาคม ๒๕๒๐) : ๗๘ - ๘๗.

รองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ มุขยกุล เขียนเรื่องอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย
ในวรรณคดีไทยไว้ในหนังสือวิสุทธ์นิพนธ์ ทานใให้ขอคิดตอนหนึ่งว่า

ในประเทศอินเดีย ชาวอินเดียรู้เรื่องรามายณะและมหาภารตะดีพอ ๆ กัน ถ้าพูด
ถึงความยาวแล้ว มหาภารตะยาวประมาณสี่เท่าของคัมภีร์รามายณะ ประเทศไทย
เราารเรื่องรามายณะจึงกระทั่งเป็นที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ของเรา
แต่เรื่องมหาภารตะนั้นเรารุ่นน้อย และที่เก่าที่สุดก็เหมือนจะเป็นที่ชื่อ ยุธิษเฐียร
ในหนังสือยวนพายุ เป็นเพียงชื่อบุคคลหาได้มีการเล่าถึงบทบาทต่าง ๆ ที่แสดง
ให้เห็นถึงความคุ้นเคยกับคัมภีร์มหาภารตะไม่... ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เราเริ่มรู้จักเรื่องมหาภารตะดีขึ้นมาก งาน
สำคัญจากมหาภารตะที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้แก่ พระนลคำหลวง และความเรียงเรื่องสวาศรี งานจากมหาภารตะที่ น.ม.ส.
ทรงนิพนธ์เป็นบทร้อยกรองได้แก่ เรื่องพระนลคำฉันท์^๑

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลความตอนหนึ่งใน มหาภารตะ
วนบรรพ ที่เรียกว่า **เทราปทีสศุยกษมาสวาท** ซึ่งเป็นคำสนทนาระหว่างนางสศุยกษมา
ผู้เป็นชายาของพระกฤษณะกับนางเทราปที (กฤษณา) ไว้ในหนังสือ พระราชนิพนธ์วินิจฉัย
เรื่องกฤษณาสอนน้อง พระองค์ทรงอธิบายไว้ก่อนแปลว่า

หนังสือมหาภารตะเป็นเรื่องรวบรวมนิทานเก่าและลัทธิต่าง ๆ ที่ถือกันอยู่ในมณฑล
ประเทศก่อนเวลาพุทธกาล จึงได้อ่านหนังสือมหาภารตะ...นางกฤษณาเป็นตัวละคร
สำคัญในเรื่องมหาภารตะ เหมือนอย่างนางสีดาเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์^๒

^๑ วิสุทธ์ มุขยกุล, วิสุทธ์นิพนธ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เนศวรการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๘๘.

^๒ จว. หน้า ๒๔, ๒๗.

อนึ่งเนื้อหาในพระราชนิพนธ์วินิจฉัยเรื่องกณณาสนน่องหลายตอน ทำให้
ผู้วิจัยเกิดความสนใจเกี่ยวกับบทบาทและฐานะของสตรีในมหากาตะ เพราะเป็นคำ
สนทนาที่ชี้แนะให้เห็นเรื่องของภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี ต่อครอบครัว และยังคงครอบคลุม
ไปถึงเรื่องของหญิงพึงปฏิบัติต่อสังคมอีกด้วย เช่น บรรยายว่า

หญิงบางคนทำให้ชายเป็นมาน เป็นโรคเรื้อน ผอมแห้งทรุดโทรมไม่มีแรง
มันซึม เสียดจัญ ทุหนวก หญิงร้ายเหล่านี้ยอมเดินไปแต่ในหนทางที่บาป จึงได้
ทำให้เกิดอันตรายแก่สามี แต่ภรรยาที่ดีแล้วไม่ควรเลยที่จะทำอันตรายแก่สามี
ของตัว...คุณกร ท่านผู้เป็นหญิงอันประเสริฐ บัดนี้จึงพึงเด็ก การปฏิบัติของเรา
ซึ่งใคร่ประพฤติอยู่ต่อท่านผู้มีวิญญานอันบริสุทธิ์ โอรสแห่งปาลพู่ทั้งหลาย คือละทิ้ง
เสียซึ่งความเยอหยิ่ง ขมัวซึ่งความปรารถนาและความโกรธ...เราไม่ใคร่เสีย
ความประพฤติของหญิงที่ชั่วร้าย เราไม่เกียจคร้านเอาตัวออกจาก ตั้งใจแต่จะทำ
สิ่งใดซึ่งเป็นที่ชอบพระทัยทุกเมื่อ...เรามีใคอยู่ที่ประศเรือนาน และมีใคอยู่นาน
ในที่ซึ่งปกคิมมนุษย์จำจะต้องไป หรือในที่ส่วนซึ่งตั้งอยู่ไกลเรือน...เรามาสำคัญใจ
วารากเงาคความดีของหญิงนั้น ยอมตั้งอยู่ในความที่นับถือสามี สามีเป็นเทวดา
ของภรรยาและเป็นพี่ของภรรยา...เรายอมเสาะแสวงหาความดี คำสั่งสอน
แห่งพระมารดา ของพระสามีที่ใคร่สั่งสอนแก่เรา ใหนำรุงรักษาพระญาติวงศ์ และ
ที่จะแจกทาน และที่จะเคารพต่อเทพคาและเซนาไหวผู้สูงไปแล้วและหญิงสาวใน
หม้อในกำหนดวันอันเป็นสวัสดิมงคลทั้งปวงที่จะใคร่ถวายต่อตนพระวงศ์และเลี้ยงแขก
ซึ่งเป็นพี่นับถือและที่ใคร่รับกรงานของเรา เรายอมทำทั้งกลางวันและกลางคืน
...เราผู้เคียวในหมปาลพวทั้งปวง ซึ่งจะรื้อวพระราษทพยใคร่รับเขามาเท่าใด
จายออกไปเท่าใด^๑

นอกจากบทบาทของสตรีในเรื่องแทรกหลายเรื่องของมหากาตะก็น่าศึกษา
มาก เช่นเรื่องของนางสาวตรี ซึ่งในทัศนะของผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า นางมีลักษณะพิเศษ
สุดนั่นคือ ความฉลาดเสมอควยชายหรือจะยิ่งกว่าชายก็ว่าได้ และนางได้ใช้ความฉลาด

---

^๑ จว. หน้า ๓๓ - ๓๔.

สุดยอดของหญิงช่วยตนเอง ช่วยสามี ช่วยบิดามารดาทั้งของนางและสามีให้ทุก ๆ คน บรรลุความสุขความสำเร็จในชีวิตอย่างน่านิยมยกย่อง เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลเรื่องสาวตรีจากมหากาธะไว้ในพระราชนิพนธ์ ความเรียงเรื่องสาวตรี พระองค์ทรงยกย่องนางสาวตรีว่า "คุณสมบัติอันเลิศใดมิได้โดยบริบูรณ์ทุกอย่างในตัวนางสาวตรี"^๑

นางทมยันตีก็มีบทบาทอยู่ในเรื่องแรกคือเรื่องพระนล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหยิบยกเรื่องนี้มาจากมหากาธะและทรงนิพนธ์ไว้ในพระนล คำหลวง ความตอนหนึ่งบรรยายถึงความทุกข์ยากของนางทมยันตี ขณะที่ต้องพรางจากพระนลในกลางป่า ว่าดังนี้

เชิญดูเด็กภรรยา เมื่อยอนฟูอกแพะหัก หมัดเลือดเหือดคิ้วพัศตร์ เป็นอนโคคนเลอะเปรอะธุลี แม่นามี่แตก ซึ่งบิคุมิคือนทรีย์ เค็นเคียวเปลี่ยวบมี ที่พึ่งพาดอนาดกรัน เหมือนนางวางสำอางคองค คำเป็นหลงเช่าไพรวัลย์ หางเหินเคินไม้ทันพลันพรางหมอยุ่เยือกใจ โอพรางจากบตี นองก็มีแต่รำไร โอองค์พระทรงสยไม่เหินนองหมองอรุมน อยู่เคียวเทยวละเหีย แต่ไม่เสียสัตย์นิยม ภัคที่บรมชัตติยาสามี โอทูลกระหม่อมแก้ว นองเรียกแล้วเป็นหลายที ซาคือทมยันตี นพระโยไมซานพลัน^๒

อย่างไรก็ตามก่อนหน้าที่จะเลือกเรื่องเพื่อเขียนวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ ของสตรีในมหากาธะ รวมทั้งค้นคว้าในหนังสือที่ชาวต่างประเทศเขียนอันเกี่ยวข้องกับเรื่องมหากาธะ ทำให้เข้าใจชัดเจนถึงความเป็นมาและลักษณะของปัญหาได้ชัดเจน เช่น บทที่ ๑๔๔ ศานติบรรพ ของมหากาธะ มีข้อความเป็นคำรำพึงรำพันของ

^๑ มก. หน้า ๑๔๓.

^๒ มพ. หน้า ๑๖๓.

นกยูงเป็นสามีที่เป็นห่วงคิดถึงภรรยาที่ออกไปหาอาหารนอกบ้านจนถึงเวลาค่ำคืนแล้วยังไม่กลับ สามีก็ระวนกระวายใจถึงนัก พร่ำพูดถึงความดีของภรรยาว่า

ในวันนี้ ถ้าหากภรรยาที่รักของข้าไม่กลับมา ชีวิตของข้าเองก็ไร้คุณค่า คายูคำ สัตย์ปฏิบัติหน้าที่ดีเลิศของนาง (ภรรยา) นางไม่เคยกินก่อนข้า และไม่เคยอาบน้ำก่อนข้า นางไม่เคยนั่งก่อนที่ข้าจะนั่งลง และไม่เคยนอนก่อนที่ข้าจะนอน นางจะรื่นเริงเมื่อข้ารื่นเริง และนางจะโศกเศร้าเมื่อข้าโศกเศร้า เมื่อข้าจากไปนางจะไม่มีความสุขเลย และเมื่อข้าโกรธ นางจะพูดด้วยเสียงที่อ่อนหวาน^๑

เจ.ดาวสัน (J. Dowson) ได้เขียนประวัติย่อของนางกุนตีเป็นชายาของพระเจ้าปาดทุไวตอนหนึ่งซึ่งชวนให้สนใจว่า เมื่อครั้งที่นางกุนตียังมีโคภีเชกสมรสกับพระเจ้าปาดทุวินั้น นางเคยได้รับมนตรีจากฤๅษีทรวาส นางกุนตีพอใจมากที่มนตรีไซขอใหม่ครรถ์ได้ เมื่อทดลองมนตรีโดยขอใหม่บุตรกับพระอาทิตย์ นางกุนตีก็มีบุตรคนแรก มีนามว่าภรณ นางปกปิดเรื่องนี้เป็นความลับ จึงนำทารกนั้นไปทิ้งไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา^๒

^๑ Mbh.R.12.144

If that dear wife of mine, does not come back to day, my life itself will cease to be of any value. Of excellent vows, she never eats before I eat, and never bathes before I bathe. She never sits before I sit down, and never lies before I lie down. She rejoices if I rejoice, and becomes sorry when I am sorry. When I am away she becomes cheerless, and when I am angry she ceases not to speak sweetly.

^๒ D. "Kunti" p.171.

วี.มณี. (V. Mani) เขียนเรื่องนางอัมพาไว้ในสารานุกรมของเขาว่า
"นางอัมพาเป็นหนึ่งในที่รายกาจในเรื่องมหากาพย์"^๑

เอส.ซอเรนเซ่น. (S. Sorensen) อธิบายเรื่องย่อของนางวิฑูลา ผู้เป็น
วีรสตรีที่สำคัญในมหากาพย์สรุปตอนหนึ่งว่า "นางวิฑูลาได้ต่อว่าสัณชัยผู้เป็นโอรสที่พ่ายแพ
กษัตริย์แห่งแคว้นสินธุ จนโอรสของนางยอมสวามิภักดิ์ความกล้าหาญของมารดาทำให้ตน
กล้าหาญขึ้นด้วย และได้ต่อสู้ศึกอีกครั้งหนึ่งจนมีชัยในที่สุด"^๒

ซี.พี.รามสวามี ไอยาร์. (C.P. Ramaswami Aiyar.) ให้ข้อคิดเห็น
เกี่ยวกับเรื่องมหากาพย์ไว้ตอนหนึ่งว่า "มหากาพย์เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องเก่าแก่
ไว้มากมาย อาทิ เรื่องราวของสงคราม ความยากลำบาก และเรื่องความซื่อสัตย์กตัญญู
ของภรรยา เรื่องของหญิงที่มีความงาม เรื่องความเศร้าโศกของหญิงชราที่บุตรต้อง
สูญเสียชีวิตในสนามรบ"^๓

เนื่องด้วยสตรีมีบทบาทสำคัญในวรรณคดีของทุกชาติทุกภาษา และคัมภีร์
มหากาพย์จัดเป็นวรรณคดีสำคัญที่ทั่วโลกได้เขียนเรื่องราวของสตรีไว้มาก และยังเข้ามา
เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทย ดังที่โลกกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจอย่างยิ่ง
ในอันที่จะศึกษาค้นคว้า เรื่องบทบาท และฐานะสตรีในมหากาพย์

^๑ V. Mani. "Ambā." Puranic Encyclopaedia (1975) : 27.

^๒ S. "Vidulā" p.733.

^๓ C.P. Ramaswami Aiyar, The Cultural Heritage of India,

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

ในการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยประสงค์ที่จะศึกษาลักษณะ บทบาทและฐานะของสตรีในมหากาธะ และเรื่องแทรก เช่น เรื่องศกุนตลา พระนล พระราม สาวีตรี เป็นต้น

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะเริ่มศึกษาสตรีโดยทั่ว ๆ ไปในมหากาธะก่อน แล้วศึกษาบทบาทของสตรีเหล่านั้นในฐานะต่าง ๆ กล่าวคือ ในฐานะลูก คนรัก ภรรยา สะใภ้ มารดา ชู้ และผู้บำเพ็ญพรตอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยหลักฐานและข้อมูลจากมหากาธะฉบับภาษาสันสกฤตที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ The Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona. นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รวบรวมข้อมูลจากผลงานซึ่งปราชญ์ชาวไทยได้เขียนไว้ด้วย อาทิ พระราชนิพนธ์วินิจฉัยเรื่องกฤษณาसनอง ความเรียงเรื่องสาวีตรี และพระนลคำหลวง เป็นต้น รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากงานค้นคว้าวิจัยที่นักปราชญ์ตะวันตก และนักปราชญ์อินเดียได้ทำไว้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาบทบาทของสตรีบางคนในมหากาธะแล้ว จะเห็นได้ว่า สตรีเพียงนางเดียวแต่มีบทบาทเป็นโคหลายฐานะ เช่น นางสาวีตรีมีบทบาทให้ศึกษาทั้งฐานะลูก ฐานะสะใภ้ และฐานะภรรยา ผู้วิจัยได้วิจัยตามฐานะนั้น ๆ จึงอาจจะมีข้อซ้ำบาง

คำว่า สตรี ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ นอกจากจะหมายถึงสตรีทั่ว ๆ ไปเท่าที่ปรากฏในมหากาธะแล้ว ยังหมายรวมถึง เทวี สัตว์ และอื่น ๆ ที่เป็นเพศหญิงอันมีบทบาทควรแก่การศึกษานในมหากาธะด้วย

ในภาคผนวก ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อสตรีทั้งหมดในมหากาธะและสรุปเรื่องยอทั้ง ๑๘ บรรพไว้ด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษากาพย์มหากาธะในโอกาสต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมหลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ กายมมหาภารตะ แล้วศึกษาคุณค่าเรื่องราวสตรีในลักษณะโดยทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นแนวทาง และเพื่อปูพื้นฐานให้ผู้อ่านได้ทราบพอเป็นสังเขปว่า สตรีในมหาภารตะทั้งหมดมีกี่ประเภท แล้วศึกษาคุณค่ามุ่งเฉพาะสตรีที่เป็นนางมนุษย์ จากกวีนิพนธ์กายมมหาภารตะ และเรื่องแทรก รวบรวมข้อมูลที่ได้อจากการศึกษาคุณค่าแล้วนั้น นำมาวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นประกอบ

ข้อมูลที่เป็นภาษาสันสกฤตนั้น ผู้วิจัยเก็บเอาแต่ใจความสำคัญเป็นส่วนใหญ่ และจะแปลโดยตรง เฉพาะส่วนที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรม บทบาทของสตรีตามฐานะต่าง ๆ ในมหาภารตะ อันจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงแนวความคิดและทรรศนะของกวีอินเดีย ซึ่งจะมีประโยชน์ในอันที่จะวิจารณ์วรรณคดีสันสกฤตได้อย่างถูกต้อง

อนึ่ง เนื่องด้วยวรรณคดีไทยหลายเรื่องได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีมหาภารตะของอินเดีย ดังนั้นวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงจัดเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทยได้อีกด้วย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย